

Ганка Цветанова,

**ПРАВОТО НА УПОТРЕБА НА
ЈАЗИКОТ НА ПРИПАДНИЦИТЕ НА
ЗАЕДНИЦИТЕ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА СОГЛАСНО СО
ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН
ДОГОВОР**

АПСТРАКТ

Јазикот, како универзален систем на симболи и средство за комуникација, има исклучително значајна улога во севкупниот процес на социјализацијата на човекот. Како еден од најзначајните фактори во процесот на конструкцијата на колективниот идентитет, за јазикот велиме дека претставува клучен инструмент во политиките на идентитети. Од сите оние права, кои можат да се вбројат во категоријата на културни права, најголемо внимание привлекува токму т.н. јазично право или правото на употреба на мајчиниот јазик.

Правото на употребата на јазикот на припадниците на заедниците претставува една од најчувствителните теми во мултетничките и мултикултурните општества, првенствено поради неговата повеќезначајна функција и тоа како средство за комуника-

Ganka Cvetanova,

**THE RIGHT OF MEMBERS OF
ETHNIC COMMUNITIES IN
REPUBLIC OF MACEDONIA TO USE
THEIR LANGUAGE IN LINE WITH
THE OHRID FRAMEWORK
AGREEMENT**

ABSTRACT

As a universal system of symbols and a means for communication, language has an exceptionally important role in the overall process of socialization. As one of the most important factors in the process of constitution of collective identity, language represents the key instrument in identity policy. Of all the rights that make up the category of cultural rights, the so-called language right or the right to use one's own language has drawn the most attention.

The right of members of ethnic communities to use their own language is one of the most sensitive topics in multiethnic and multicultural societies, primarily due to its multiple functions specifically as a means for communication, as the most vital feature of the cultural and ethnic identity of the community and generally due to its function during the

ција, како најзначајно обележје на културниот и етничкиот идентитет на заедницата, и воопшто, поради неговата функција во текот на процесот на социјализацијата на индивидуата. Прашањето на употребата на јазиците на припадниците на заедниците најчесто добива политичка димензија и истото се доживува како политичка афирмација и општествена промоција на заедниците, но и како средство преку кое се дефинираат односите помеѓу мнозинството и малцинските заедници во државата.

За да го констатираме степенот на реализацијата на правото на употребата на јазикот на припадниците на заедниците предвиден со имплементацијата на *Охридскиот рамковен договор*, за потребите на овој труд е направена паралела со препораките на еден од најзначајните меѓународни документи - *Рамковната конвенција за заштитата на националните малцинства*, која претставува прв правно - обврзувачки мултиратерален инструмент во областа на заштитата на правата на националните малцинства.

Клучни зборови: јазични права, употреба на јазикот на припадниците на заедниците, Охридски рамковен договор, Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства

socialization process. The question whether or not members of ethnic communities have the right to use their language is oftentimes politicized and seen as political affirmation and social promotion of communities, but also as an instrument that defines the relations between the majority and the minority communities in the country.

For the needs of this study and in order to determine the extent to which members of ethnic communities can exercise their right to use their own language implemented with the Ohrid Framework Agreement, we drew a parallel with the recommendations from one of the most important international documents – the Framework Convention for the Protection of National Minorities, which represents the first legally-binding multilateral instrument in protecting the rights of national minorities.

Key words: language rights, the right of members of ethnic communities to use their language, Ohrid Framework Agreement, Framework Convention for the Protection of National Minorities

Имајќи ја предвид улогата на културата при конструкцијата на човековиот идентитет, но и во процесот на неговата социјализација, несомнено е дека секое човечко суштество има потреба од признавање на неговата култура и нејзините дистинктивни обележја кои истовремено претставуваат обележја на неговиот културен, но и севкупен идентитет. Правото на култура претставува едно од темелните човекови права, односно неотуѓиво човеково право. Во различни општества, борбата за остварување на правото на култура се манифестирала преку разновидни форми и имала најразлична смисла: борба за право на поединецот или заедницата да го изрази и негува сопствениот културен идентитет, борба за општокултурно образование, борба за употреба и афирмација на јазикот на сопствената етничка група, борба за слободно творечко изразување неспречувано со идеолошки бариери и верски предрасуди итн.¹ Од друга страна, културните борби често одразуваат и/или создаваат длабоки емоционални чувства - чувства на патриотизам, елитизам, расизам, сексизам, антирасизам итн. Со други зборови тие се нужно поврзани со субјективитетот.²

Почитувањето на правото на култура, прокламирано со акти и повелби на водечките меѓународни организации како *Обединетите нации, Советот на Европа, ОБСЕ, УНЕСКО* и други, подразбира и почитување на правото на посебност на културите на заедниците и нивните дистинктивни обележја. Од сите оние права, кои можат да се вбројат во категоријата на културни права, сепак најголемо внимание привлекува т.н. јазично право или правото на употреба на мајчиниот јазик. Во *Конвенцијата за заштитата и унапредување на разноликоста во културните изразувања на УНЕСКО* се вели дека, јазичната разноликост претставува основен елемент на културната разноликост.

Јазикот, како универзален систем на симболи и средство за комуникација, има исклучително значајна улога во севкупниот процес на социјализацијата на човекот. Јазикот не е, едноставно, само средство за комуникација. Јазикот претставува и еден од основните инструменти преку кој се обезбедува зачувувањето и ширењето на културните вредности. Преку јазикот ја усвојуваме и пренесуваме културната традиција на групата на која и припаѓаме. Јазикот е инструментот преку кој го обезбедуваме континуитетот на културата на заедницата.

1) Цветанова, Г. *Културните разлики и општествениот интеграција: Македонија пред и по Рамковниот договор*. Институт за економски стратегии и меѓународни односи - ОХРИД, Скопје, 2007. стр. 16

2) Џордан, Г. И Ведон, К. *Културна политика - класа, род, раса и космополитски свет*. Темплум. Скопје, 1999-2000. стр. 15

Според Гиденс, сето човечко искуство буквално е посредувано преку учењето јазик. Јазикот и сеќавањето се природно поврзани, и на ниво на индивидуално сеќавање и на ниво на институционализација на колективното искуство.³ Тој, како говор на нашите најблиски, е она што нè поврзува со нив, со групата на која ѝ припаѓаме но, истовремено и нè разликува од останатите. Токму оттука произлегува и важноста на неговата улога при конструирањето на колективната свест и чувството на припадност на одредена културна заедница. За јазикот велите дека е еден од главните инструменти на политиките на идентитети и зазема посебно место во категоријата на културни права.

Во групата на јазични права, покрај правото на употреба на мајчиниот јазик, спаѓаат и следните: правото на образование на мајчин јазик, правото на информирање на сопствен јазик (медиуми на сопствен јазик), и користење на мајчиниот јазик во јавната и службената комуникација.

Во *Конвенцијата за заштитата и унапредување на разноликоста во културните изразувања* на *УНЕСКО* е потенцирана и улогата на образованието, како еден од клучните елементи во заштитата и унапредувањето на културните изразувања.

Имено, во текот на образовниот процес, по пат на учење, младите луѓе се стекнуваат со спознанието за нивната припадност на определен колективитет и се запознаваат со неговите дистинктивни културни и морални специфики - особено значајни при дефинирањето на колективниот идентитет. Несомнена е улогата на образованието во развојот на културниот идентитет на детето, па така, во текот на образовниот процес, младиот човек осознава дека тој е истовремено и индивидуа и припадник на една поширока заедница. Во *Хашкајта ѝрејорак за ѝравата на националниот малцинства на образование*, се вели дека припадниците на националните малцинства можат да го сочуваат својот идентитет доколку го научат својот мајчин јазик во текот на образовниот процес.

Согласно со толкувањето на правото за образование од членот 6 од *Фрибушкајта декларација за културни ѝрава*, во текот на својот животен век - поединечно или во заедница со други - сите имаат право на образование и обука, како одговор на основните образовни потреби, придонесите за слободен и целосен развој на културниот идентитет на поединецот, при тоа почитувајќи ги правата на другите и културната разноликост. Во Декларацијата се наведени следните основни образовни права: а) човековите образовни права и правото на знаење; б) слободата да се подучува и да се здобијат со настава

3) Гиденс, Е. Модерноста и самоидентитетот - Сопството и општеството во доцната модерна ера. Темплум. Скопје, 2001. стр.43

на сопствениот јазик и други јазици, како и со познавања поврзани за сопствената култура и културата на другите; в) слободата на родителите да обезбедат верско и етичко образование за нивните деца кое е во согласност со нивните убедувања, истовремено почитувајќи ја слободата на мисла, совест и религија на детето, при тоа имајќи ги предвид неговите/нејзините капацитети; г) слободата да се утврди, насочи и да се има пристап до поинакви образовни институции од оние раководени од државните власти и тоа според меѓународно признатите норми и принципи во сферата на образованието, како и институции кои се во согласност со минималните правила пропишани од страна на државата.

Предмет на анализа на овој труд претставува местото и улогата на јазичните права, односно употребата на јазикот на припадниците на заедниците согласно со *Охридскиот рамковен договор* и тоа од аспект на правото на употреба во јавната и службената комуникација, како и правото на образование на мајчин јазик, правејќи при тоа паралела со препораките од меѓународните документи кои го третираат прашањето на правото на употреба на малцинските јазици.

Една од најчесто употребуваните формулации за Охридскиот рамковен договор гласеше дека овој документ, подоцна преточен и во Уставот, претставува политичко решение за оружениот конфликт во Република Македонија. Имено, на 13 август 2001 година, со посредство на меѓународната заедница беше потпишан Охридскиот рамковен договор, со што беше ставен крај на седуммесечниот конфликт во државата. Во суштина, договорот предвидуваше редефинирање на македонскиот политички образец, со цел да се излезе во пресрет на мултикултурните и мултиетничките потреби на македонското општество, но и како што се вели во еден од основните принципи наведени во Договорот - *сочувување на мултиетничкиот карактер на македонскиот општество и негов соодветен ораз во јавниот живот*.

Правата за употребата на јазикот на припадниците на заедниците кои произлегоа како резултат на усвојувањето на уставните амандмани согласно со Охридскиот рамковен договор, се следните:

- слобода на изразување на идентитетот (член 48 (1));
- право на употреба на својот јазик како службен (Амандман 5);
- право на основање на образовни институции (Амандман 8);
- право на настава на свој јазик (член 49).

Согласно со Охридскиот рамковен договор произлезе Амандманот 5 од Уставот на Република Македонија, кој го дефинира статусот и употребата на

македонскиот, но и јазиците на припадниците на заедниците. Во точката 1.1 и 1.2. од Амандманот 5 се вели:

- На целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо, како што е определено со овој член.

Во продолжение на Амандманот е наведена употребата на службениот јазик кој е различен од македонскиот при издавањето на личните документи на граѓаните, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата и органите на државната власт и во единиците на локалната самоуправа каде јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик. Оттука, согласно со Амандманот 5 е регулирано правото на употребата на јазикот на припадниците на заедниците и тоа во работата на Собранието (почнувајќи од работните тела, па сè до пленарните седници), објавувањето на законите, при официјалната евиденција на припадниците на заедниците, во нивната комуникација со органите на државната власт, во локалната самоуправа, во комуникацијата со министерствата и органите и подрачните единици на министерствата и органите на државната власт, како и во судските постапки.

Правото на употреба на јазикот на припадниците на заедниците во официјалните евиденции се остварува преку следниве права: право на граѓаните што зборуваат службен јазик различен од македонскиот да им бидат издадени на македонски јазик и на неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот следниве лични документи: образецот на матичните книги, податоците што се впишуваат во него и изводите од матичните книги; образецот на возачката дозвола, дозволата за трактор и возачката потврда, како и образецот на сообраќајната дозвола и потврдата за регистрација и за запишување податоци во нив; образецот на личната карта и образецот на пасошот и патниот лист; право на граѓаните што им припаѓаат на заедниците да го користат јазикот и писмото на конкретната заедница при испишувањето на личното име во матичните книги и во личните карти; право на граѓаните што им припаѓаат на заедниците што зборуваат службен јазик различен од македонскиот, да побараат образецот на пасошот и на патниот лист да биде отпечатен и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот; право на граѓаните што им припаѓаат на заедниците што зборуваат службен јазик различен од македонскиот да побараат податоците што се внесуваат во пасошот и во патниот лист да бидат запишани на македонски јазик и на неговото кирилско писмо и на службениот

јазик и писмото што го употребува граѓанинот, и право на граѓаните што им припаѓаат на заедниците што зборуваат јазик различен од службениот да побараат податоците за личното име што се внесуваат во пасошот да бидат запишани на македонскиот јазик и на неговото кирилско писмо и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот.⁴

Правото на употреба на јазикот на заедниците во комуникацијата со организациите на државната власт се остварува на начин утврден во Член 61 (3) од Законот за општа управна постапка, Така, правото на комуникација на припадниците на заедниците се остварува преку: правото на комуникација на кој било граѓанин - припадник на определена заедница што живее во единица на локална самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, со подрачните единици на министерствата на кој било од службените јазици и неговото писмо; обврска на подрачните единици надлежни за соодветните единици на локална самоуправа да одговараат на македонски јазик и на неговото кирилско писмо и на службениот јазик и писмо на кои им се обратил припадникот на определената заедница; правото на комуникација на кој било граѓанин - припадник на определена заедница што живее во единица на локална самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот, со министерствата на кој било од службените јазици и неговото писмо; обврска на министерствата да одговараат на македонски јазик и на неговото кирилско писмо и на службениот јазик и писмо на кои им се обратил припадникот на определената заедница; право на граѓаните - припадници на заедниците што живеат во единици на локална самоуправа во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот да бараат двојазични обрасци; и обврската на министерствата и на другите органи на државната управа и управните организации да ги преземат потребните активности околу печатење двојазични обрасци за припадниците на заедниците што живеат во единиците на локална самоуправа во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот.⁵

Употребата на јазиците на заедниците во комуникацијата со министерствата и подрачните единици на министерствата и во организациите на државна власт се остварува преку: правото на кој било граѓанин што живее во единиците на локална самоуправа во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот на комуникација на кој

4) Лоскоска, Г. Човекови права и права на заедниците - практики, механизми и заштита. Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Р. М -ЕСЕ, 2009. стр. 16

5) Лоскоска, Г. Човекови права и права на заедниците - практики, механизми и заштита. Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Р. М -ЕСЕ, 2009. стр. 16

било од службените јазици и неговото писмо; обврската на подрачните единици надлежни за тие единици на локална самоуправа да одговараат на македонски јазик и на неговото кирилско писмо, и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот; обврската на министерствата и другите органи на државната управа и управните организации, како и јавните претпријатија, правните и други лица на кои со закон им е доверено вршење јавни овластувања за печатење двојазични обрасци, и правото на граѓаните на заедниците да бараат двојазичен образец.⁶

Правото на ујојребайа на јазициите на заедниците во судскиите йосшайки е исто така во целост регулирано и тоа во управните, кривичните и парничните постапки.⁷ За да го констатираме степенот на реализацијата на правото на употребата на јазикот на припадниците на заедниците предвиден со имплементацијата на Охридскиот рамковен договор, би било упатно да се направи паралела со препораките од меѓународните документи кои го третираат прашањето на правото на употреба на малцинските јазици. За целите на овој труд беше издвоен еден од најзначајните меѓународни документи, односно Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, која претставува прв правно - обврзувачки мултиратерален инструмент во областа на заштитата на правата на националните малцинства. Имено, во Членот 10.2. од Рамковна конвенцијата кој ја регулира употребата на малцинскиот јазик во односите со административните власти, се вели:

„Страните ќе вложуваат напори во рамките на можното, да обезбедат услови неопходни за употреба на малцинскиот јазик во односите меѓу припадниците на малцинствата и административните власти, но само тогаш кога следниве услови се кумулативно исполнети:

- релевантните подрачја да се населени со припадници на националните малцинства, традиционално или во значителен број;
- тие лица тоа да го бараат и
- тоа барање да кореспондира, односно да произлегува од реална потреба.

Првиот услов е намерно непрецизно формулиран, за на државите да им се овозможи да водат сметка за специфичните околности во своите општества. Во третиот услов е наведено дека е исто така во надлежност на државите да оценат дали барањето кореспондира со реална потреба, но засновано врз об-

6) Лоскоска, Г. Човекови права и права на заедниците - практики, механизми и заштита.

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Р. М - ЕСЕ, 2009. стр. 18

7) За подетално види: Лоскоска, Г. Човекови права и права на заедниците - практики, механизми и заштита. Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Р. М - ЕСЕ, 2009. стр. 19

јективни критериуми. Свртувајќи се кон втората фаза, соочени сме со изрази и релативизација, како што се „страните ќе вложуваат напори“ или „во рамките на можното“. Очебијно, кога се работи за употребата на малцинските јазици во официјалните односи, на државите - договорни страни им е дозволено да имаат предвид различни фактори, меѓу кои, и нивните финансиски ресурси, достапноста, односно можностите да се ангажираат соодветен број јавни службеници кои се служат со релевантни јазици и бројот на припадниците на малцинствата.⁸

Правејќи споредба помеѓу препораките на *Рамковната конвенција за заштитата на националните малцинства* и имплементираното согласно со *Охридскиот рамковен договор*, би можеле да констатираме дека Република Македонија ги има аплицирано највисоките стандарди во сферата на употребата на јазикот на припадниците на заедниците.

Правото на образование на јазикот на припадниците на заедниците. Во однос на правото на образование на мајчин јазик, во точка 1. од Амандманот 8 од Уставот на Република Македонија се вели:

- Припадниците на заедниците имаат право слободно да го изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и особености на своите заедници и да ги употребуваат симболиите на својата заедница.

Републиката им ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници.

Припадниците на заедниците имаат право да основаат културни, уметнички, образовни институции, како и научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет.

Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование на начин утврден со закон. Во училищата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.

Правото на целосно основно образование на јазикот на заедниците и правото на целосно средно образование на јазикот на заедниците, се обезбедени од Владата на Република Македонија, според услови пропишани со законот за основно и средно образование. Тоа значи дека, во однос на припадниците на заедниците што следат настава на јазик, различен од македонскиот и неговото кирилско писмо: целокупната воспитно-образовна дејност се изведува на јазикот и писмото на соодветната заедница, а целокупната педагошка документација се води на македонски јазик и неговото кирилско писмо и на

8) Димитров, Н. Рамковната конвенција. Матица македонска. Скопје & Мелбурн, 1999. стр.79

јазикот на кој се изведува наставата. Но, овие права не ја укинуваат обврската на припадниците на заедниците кои наставата ја следат на својот јазик, да го изучуваат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.⁹

Иако, согласно со Амандманот 8, каде е прецизно наведено дека државата е должна да им го гарантира и обезбеди правото на припадниците на заедниците на настава на својот јазик единствено во основното и средното образование, сепак се пристапи кон измени на Законот за високото образование, со што државата се обврза да обезбеди финансирање на високообразовни институции на јазиците на коишто зборуваат 20% од населението во Република Македонија. Имено, Членот 95 од Законот за високото образование им го гарантира правото на припадниците на заедниците, наставата на државните високообразовни институции по соодветни студиски програми и содржини, наставата да ја изведуваат на јазикот на заедницата, различен од македонскиот, при што, државата обезбедува финансирање на високото образование и на јазикот на кој зборуваат најмалку 20% од населението во Република Македонија.

Тргувајќи од важноста на улогата на јазикот во обезбедувањето на континуитетот на културата на заедниците и сочувувањето на нивниот идентитет, како и при пренесувањето на културни вредности и традиција, **Рамковната конвенција за заштитата на националните малцинства** во Членот 13.1. го признава и предвидува правото на изучување на јазикот на националните малцинства, како и правото на формирање и управување со нивните сопствени приватни установи за образование и обука и тоа во рамките на постоечкиот образовен систем, што претпоставува дека овие установи ќе подлежат на стандардните контроли од страна на државата и тоа во однос на квалитетот на наставата и признавањето на дипломите. Во вториот став од овој член, пак, е потенцирано дека вршењето на ова право, односно формирањето на овие образовни установи не имплицира апсолутно никаква финансиска обврска за страните.

Во однос на изучувањето или посетувањето на настава на малцинскиот јазик, Членот 14.1 од **Рамковната конвенција за заштитата на националните малцинства** го признава и потврдува правото и потребата на изучување на мајчин јазик на припадниците на малцинствата. Сепак, во вториот став на истиот член 14 се вели:

”Во подрачјата населени со припадници на националните малцинства, традиционално или во значителен број, доколку постои доволно големо

9) Лоскоска, Г. Човекови права и права на заедниците - практики, механизми и заштита. Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Р. М - ЕСЕ, 2009. стр.14

барање, страните ќе вложуваат напори да обезбедат, во рамките на можното и во рамките на нивните образовни системи, припадниците на тие малцинства имаат адекватни можности за изучување на малцинскиот јазик или за посетување настава на тој јазик.“

Формулирана на овој начин, одредбата од *Рамковната конвенција* не имплицира никакви позитивни мерки што државите би ги преземале за да го олеснат практикувањето на тоа право. Државите повторно се овластени да водат сметка за своите специфични финансиски, административни и технички околности при (не)извршувањето на Членот 14.2. Формулацијата е посебно флексибилна, и консеквентно, државите договорни страни имаат широка маргина и дискреција, што значајно ја намалува, а во извесни околности може да ја нулифицира, правно - обврзувачката сила на нормата.¹⁰

Наспроти *Рамковната конвенција*, која остава простор за флексибилно толкување на употребата на малцинските јазици во односите со административните власти, како и при обезбедувањето на правото на изучување на јазикот на малцинставата и формирањето на образовни установи, согласно со Охридскиот рамковен договор не само што се донесени јасни законски регулативи со кои прецизно и децидно се дефинира оваа проблематика, туку истовремено и модалитети, чија финансиска имплементација - согласно со позитивната законска регулатива - во целост е поддржана од страна на државата.

Па оттука, доколку направиме паралела помеѓу *Рамковната конвенција за заштитата на националните малцинства* и *Охридскиот рамковен договор* со кој е регулирано правото на употребата на јазиците на припадниците на заедниците во нашата држава, несомнено би можеле да констатиреме дека во Р. Македонија се аплицирани највисоките меѓународни стандарди во сферата на правото на употребата на јазиците на припадниците на заедниците и правото на образование на мајчин јазик, при тоа надминувајќи ги препораките на меѓународните документи кои ги третираат токму овие прашања.

Сепак, и покрај аплицирањето на највисоките светски стандарди, сведоци сме на изрази на незадоволство од страна на албанскиот политички блок во Република Македонија во однос на правото на употреба на јазикот на припадниците на заедниците.

Прашањето за употребата на јазикот на припадниците на заедниците претставува една од најчувствителните теми во мултетничките и мултикултурните општества, првенствено заради неговта повеќезначајна функција, и тоа како средство за комуникација, како најзначајно обележје на културниот и

10) Димитров, Н. Рамковната конвенција. Матица македонска. Скопје & Мелбурн, 1999. стр. 86

етничкиот идентитет на заедницата, и воопшто, заради неговата функција во текот на процесот на социјализацијата на индивидуата. Истовремено, јазикот е онаа алка што ја обезбедува и врската помеѓу поединецот и јавната сфера, работата, медиумите, политиката и целокупното општество. Токму затоа, прашањето за употребата на јазиците на припадниците на заедниците најчесто добива политичка димензија и истото се доживува како политичка афирмација и општествена промоција на заедниците, но и како средство преку кое се дефинираат односите помеѓу мнозинството и малцинските заедници во државата, или пак, средство преку кое се бара изедначување на статусот помеѓу мнозинството и малцинствата.

Имено, во членот 1. од *Европската повежба за регионални и малцински јазици*, регионалните и малцинските јазици се дефинирани како јазици кои што:

- „традиционално се користат во рамките на дадена територија на една држава од страна на државјаните на таа земја, кои формираат група бројно помала од остатокот на населението во државата и
- различни од службениот јазик на таа држава;

тоа не ги вклучува дијалектите на службениот јазик на државата или јазиците на мигрантите.“

Во продолжение на дефиницијата се дообјаснува дека формулацијата „територија во која регионалниот или малцинскиот јазик се користи“, се однесува на географско подрачје во кое дадениот јазик претставува начин на изразување на група луѓе. Истовремено, оваа дефиниција јасно го разграничува не само статусот помеѓу службениот јазик во државата и малцинските јазици, туку истата укажува и на статусот на мнозинството во државата наспроти статусот на малцинските заедници.

Во Амандманот 5 точка 1.1 од Уставот на Република Македонија се наведува дека на целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Во ставот 6 од истата точка 1 се вели дека во единиците на локалната самоуправа јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Барањата на албанскиот политички кампус се однесуваат токму на овој став од Амандманот 5, односно се бара јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните да биде службен на целата територија на Република Македонија, односно во сите единици на локалната самоуправа, а не само во оние каде припадниците на заедниците формираат најмалку 20% од севкупните граѓани.

Податоци од пописот на населението спроведен во 2002 година покажуваат дека, според етничката припадност, во Р. Македонија живеат: Македонци

- 64%18, Албанци - 25,17%, Турци - 3,85%, Роми - 2,66%, Срби - 1,78%, Бошњаци - 0,84%, Власи - 0,48% и останати - 1,04%.¹¹ Оттука, имајќи ја предвид структурата на населението според етничката припадност, како и соодносот помеѓу групите, поточно мнозинството и останатите етнички заедници, експлицитното барање за промена на албанскиот јазик во службен на целата територија на Р. Македонија, односно во сите единици на локалната самоуправа а не само онаму каде оваа етничка заедница формира најмалку 20% од населението, не би можеле да го протолкуваме како неисполнување на правото на употреба на јазикот на припадниците на заедниците, туку првенствено како имплицитно барање за промена на статусот на албанската етничка заедница од статус на малцинска заедница во статус на мнозинство.

ЗАКЛУЧОК

По дефиниција, различноста е неодминлив факт и ниту може да се избрише од реалноста ниту да се потисне без одреден степен на присила и често дури ни тогаш. Бидејќи човековите суштества се приврзани кон и обликувани од својата култура, произлегува дека и нивното самопочитување е тесно поврзано со културата. Затоа основното почитување што им го должиме на нашите сограѓани е проширување на нивната култура и нивната заедница. Почитувањето на нивната култура ја стекнува нивната лојалност, им дава доверба и поттик за интеграција во поширокото општество. Културната различност како целина може да претставува и вредна колкетивна сопственост.¹²

Од направената споредба помеѓу *Рамковната конвенција за заштитата на националните малцинства* и *Охридскиот рамковен договор*, недвосмислено би можеле да констатираме дека во Р. Македонија се аплицирани највисоките меѓународни стандарди во сферата на правото на употребата на јазиците на припадниците на заедниците и правото на образование на мајчин јазик, надминувајќи ги при тоа препораките на меѓународните документи кои ги третираат токму овие прашања.

Не занемарувајќи ја димензијата и важноста на улогата во процесот на сочувувањето, негувањето и унапредувањето на идентитеот на поединецит и групата, како и улогата на јазикот во обезбедувањето на врската со сиот надворешен свет, поточно во јавната, општествената, културната, економската и политичката сфера, при решавањето на прашањето за употребата на јазикот на припадниците на заедниците треба да се води сметка за задоволување

11) Извор: Државен завод за статистика

12) Атанасов, П. Мултикултурализмот како теорија, политика и практика. Евро-Балкан Пресс. Скопје, 2003. стр. 15

на правата на употребата на јазикот на припадниците на заедниците, но и да не се пренебрегне фактот дека истото може да стане извор на дополнителни фрустрации и тензии во и онака кривките и фрагилни мултиетнички општества. Еден од начините да се избегнат ситуации на создавање дополнителни тензии во општеството е правењето јасна дистинкција помеѓу оние права на припадниците на заедниците со кои, од една страна, ќе им биде обезбеден недискриминирачки и праведен пристап во јавната сфера, еднакво учество и застапеност во сите општествени, културни, економски и политички процеси во државата и, од друга страна, оние барања кои ја надминуваат оваа рамка и во чија скриена агенда всушност се наоѓа барањето за промена на статусот на заедницата од малцинска во мнозинска.

Литература:

Dimitrievic, V., Kartag-Odri, A., Milinkovic, B., Serfontein, J.L., Simovic-Hiber, I., Stojkovic, B. *Kulturna prava*. Beogradski centar za ljudska prava. Beograd, 1999.

Лоскоска, Г. *Човекови права и права на заедниците - практики, механизми и заштити*. Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Р. М -ЕСЕ, 2009.

Димитров, Н. *Рамковната конвенција*. Матица македонска. Скопје & Мелбурн, 1999.

Атанасов, П. *Мултикултурализмот како теорија, политика и практика*. Евро-Балкан Пресс. Скопје, 2003.

Џордан, Г. и Ведон, К. *Културна политика - класа, род, раса и постмодерниот свет*. Темплум. Скопје, 1999-2000.

Гиденс, Е. *Модерноста и самоидентитетот - Социјално и општествено во доцната модерна ера*. Темплум. Скопје, 2001.

Цветанова, Г. *Културните разлики и општествена интеграција: Македонија пред и по Рамковниот договор*. Институт за економски стратегии и меѓународни односи - ОХРИД. Скопје, 2007.

Други документи:

Охридски Рамковен Договор;

Устав на Република Македонија;

Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства;

Европска повелба за регионални и малцински јазици;

Конвенција за заштита и унапредување на разноликоста во културните изразувања на УНЕСКО;

Хашка препорака за правата на националните малцинства на образование;

Фрибуршка декларација за културни права.